

TALABALARDA REFLEKSIV POZITSIYANI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Jo'rayev Sherali Maxmudovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

“Jismoniy madaniyat nazariyasi” kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10828721>

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv pozitsiyasi falsafiy va pedagogik-psixologik muammo sifatida yoritilgan. Shuningdek, refleksiya, umume'tirof qilingan pedagogik-psixologik hodisa sifatida, bo'lajak o'qituvchining kasbiy-pedagogik pozitsiyasining tarkibiy qismi sifatida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: refleksiya, refleksiv pozitsiya, refleksiv jarayonlar, bo'lajak o'qituvchilar, falsafa, pedagogika, psixologiya.

Bugungi ta'lim shaxsning barkamol rivojlanishi va umuminsoniy ideallarga yo'naltirilgan bo'lib, ta'limga insonparvar yondashuv dolzarb ahamiyat kasb etmoqda, bularning barchasi bo'lajak o'qituvchini kasbiy tayyorlashga o'zgarishlar kiritish ob'ektiv zaruriyatini shart qilib qo'ymoqda. Mazkur sharoitda o'qituvchi faoliyatining boshqacha mazmunini izlash, uning ishining yangi usullari va texnologiyalarini joriy qilish lozim.

Bugungi kunda OTMda kasbiy tayyorgarlik jarayonida pedagogik faoliyat sub'ekti sifatidagi bo'lajak o'qituvchining refleksiv pozitsiyasini rivojlantirishning ham amaliy, ham nazariy-metodologik jihatlarini ochib bera oladigan ilmiy tadqiqotlar etarli emas.

«Refleksiya» tushunchasi murakkab, ko'p jihatli bo'lib, falsafa, psixologiya, pedagogika kabi bir qator fanlarning tadqiqot predmeti hisoblanadi.

Refleksiya (lotincha reflexio – orqaga nazar tashlash) «inson tafakkurining tamoyili bo'lib, insonni o'z shakl va dastlabki shartlarini qayta anglash va tushunishga yo'naltiradi; bilimni predmet jihatdan ko'rib chiqish, uning mazmuni va bilish usullarining tankidiy tahliliga qaratilgan; inson ma'naviy dunyosining ichki tuzilishi va o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradigan o'zini o'zi bilish faoliyatidir. Bilish shakli sifatida refleksiya nafaqat tanqidiy, balki evristik tamoyil hamdir: u yangi bilim manbai sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy pedagogika fanida refleksiyaning quyidagi turlari ajratiladi:

- *elementar;*
- *ilmiy;*
- *falsafiy.*

Refleksiya ijtimoiy, estetik, ilmiy, axloqiy yo'nalishlarga ega. Mazkur yondashuv mahsuldorlikni oshirgan, ma'naviy salohiyatni boyitgan holda ilmiy izlanishlarga ko'maklashadi. Olim va mutafakkirlarning talqinida refleksiya – bu inson ongida fikr yuritish, o'zini o'zi anglash mazmunini tushunishda ifodalangan jarayon hamda tafakkur va nazariy faoliyatning shaklidir. Bundan kelib chiqqan holda, OTMda pedagogik ta'lim maktab faoliyati va umuman madaniyatda o'z o'rnini aniq tasavvur qiladigan bo'lajak mutaxassisni kasbiy tayyorlash masalasini hal qilishi zarur. “Mazkur iboraning mohiyati, - V.A.Slastenin fikriga ko'ra, - insonparvarlikka yo'nalgan oliy pedagogik ta'lim paradigmasini amalga oshirishdan iborat bo'lib, uning strategiyasi olamni gumanistik nuqtai nazardan yaxlit idrok qilish, tushunishga ega va o'zligini tushungan, ma'naviy rivojlangan o'qituvchi shaxsini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak”. Zamonaviy o'qituvchining o'zligini anglash masalalari bo'lajak o'qituvchida

pedagogik tafakkurni rivojlantirish, pedagogik faoliyatning reflektiv jarayonlari kabi masalalarga bag'ishlangan tadqiqotlarda o'rganilmoqda. "O'qituvchining kasbiy o'zligini anglash elementlari o'z-o'ziga tanqidiy munosabatda bo'lish, o'zini o'zi tahlil qilish, o'zini o'zi nazorat qilish, Men-konsepsiyasi, "Men" obrazi, o'zini o'zi baholash, o'zini o'zi har tomonlama rivojlantirish kabi pedagogik refleksiya atamalarida ifodalanadi.

Refleksiya – bu "sub'ektning hamkorlikdagi faoliyat jarayonida uning protsessual va natijaviy o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish maqsadida undan unga nisbatan tashqi pozitsiyaga chiqishdir. Refleksiyaning kooperativ jihati haqidagi psixologik bilimlar jamoaviy faoliyatni, sub'ektlar hamkorlikdagi professional harakatlarini muvofiqlashtirish va kooperatsiya qilishni hisobga olgan holda, yanada samaraliroq loyihalashtirish imkonini beradi. Refleksiyaning kommunikativ jihati bir insonning boshqa inson ichki dunyosini aks ettirish jarayoni sifatida tushuniladi. Bunda refleksiya harakat qiluvchi individning muloqot bo'yicha sheriklari uni qanday idrok qilayotganliklarini anglash sifatida ham namoyon bo'ladi".

Bular refleksiya samarali kommunikatsiya va shaxslararo munosabatlarning eng muhim omili ekanligidan dalolat beradi.

Bugungi kunda *reflektiv pozitsiyani* tasniflash va strukturizatsiya qilishga yagona yondashuv mavjud emas. S.Yu. Stepanov refleksiyaning quyidagi turlarini ajratib ko'rsatadi, ular:

- *intellektual;*
- *shaxsiy;*
- *kooperativ;*
- *kommunikativ.*

Refleksiyaning mazkur tuzilishi va tasnifi bo'lajak pedagoglarda reflektiv pozitsiyani rivojlantirishda katta o'rin egallaydi. Chunki bo'lajak pedagogning o'z faoliyatiga nazari sifatidagi reflektiv pozitsiyasi turli vaziyatlarda namoyon bo'lishi mumkin. Pedagog esa hamkasblari, ta'lim oluvchilar va o'zining faoliyati ustida o'ylashi, ularni baholashi va tahlil qilishi shart. Reflektiv pozitsiya ma'ruza, chiqish, anjuman, seminar shaklida, shuningdek o'z faoliyatini tahlil qilish va hamkasblar bilan norasmiy muloqotda amalga oshirilishi mumkin.

Reflektiv jarayonlar pedagogning butun kasbiy faoliyati bilan parallel ravishda kechadi, quyidagilarda namoyon bo'lishi mumkin:

- a) ta'lim oluvchilar bilan muloqotda, bolalarning his-tuyg'ulari, fikrlari va xatti-harakatlarini tushunish va tartibga solishga intilishda;
- b) bolalar harakatlarini loyihalashtirish jarayonida, ta'lim maqsadlarini, ta'lim oluvchilarning xarakterologik va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, mustaqil ishlab chiqishga urinishlarida;
- v) pedagog tomonidan o'zining pedagogik xatti-harakatlari va o'z shaxsiga nisbatan o'zini o'zi baholashi va o'zini o'zi tahlil qilishi jarayonida.

Bo'lajak pedagog shaxs tahlilini amalga oshirganda va diqqat-e'tiborini o'ziga qaratgan holdagina, ya'ni refleksiya qobiliyatini namoyon qilgandagina kasbiy rivojlanishi mumkin bo'ladi. Refleksiya – bu kasbiy rivojlanishning muhim omillaridan biridir, shuning uchun reflektiv pozitsiyasi OTMdayoq, bo'lajak mutaxassisning ta'lim olish jarayonida rivojlanishi lozim.

Reflektiv pozitsiyani rivojlantirishga qaratilgan tayyorlash jarayonida refleksiya quyidagi funksiyalarni bajaradi: *loyihalashtiruvchi* (pedagogik jarayon ishtirokchilari faoliyatini

loyihalashtirish va modellashtirish); *tashkillashtiruvchi* (hamkorlikdagi faoliyatda o'zaro ta'sirning eng samarali usullarini tashkil qilish); *kommunikativ* (pedagogik jarayon ishtirokchilarining mahsuldor muloqotining sharti sifatida); *ma'noijodkorlik* (faoliyat va o'zaro ta'sirning anglanganligini shakllantirish); *motivatsiyali* (pedagogik jarayon ishtirokchilari birgalikdagi faoliyatining natijaga yo'nalganligini aniqlash); *korreksiyalovchi (tuzatuvchi)* (o'zaro ta'sir va faoliyatda o'zgarishlarga undash).

Refleksivlik – o'z-o'zini va o'zgalarni anglash qobiliyati. Bu tafakkurning shunday turiki, unda shaxs o'zini tushunish va o'z xatti-harakatlarini tushunish imkoniyatiga ega. Refleksivlik – bu insonning asosiy psixologik xususiyati, shuning uchun pedagogni kasbiy faoliyatga tayyorlashda shaxsning bu xususiyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagoglarda refleksiv ko'nikmalarni kasbiy kompetensiyasi sifatida rivojlantirish muammosi ayniqsa dolzarb va oliy kasbiy psixologik-pedagogik ta'lim uchun yangi metodologik masalalarni hal qilishni, shuningdek mutaxassislar kompetentligi darajasiga yangi talablarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Pedagogning refleksiv pozitsiyasi – bu o'zining ilgarigi shaxsiy va kasbiy tajribasini o'rnatish va qayta anglash bo'lib, pedagog shaxsining innovatsion va ijodiy salohiyatini faollashtirish, kasbiy faoliyatda refleksiyani qo'llash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan.

Shunday qilib, zamonaviy tadqiqotlar tahlili asosida refleksiv pozitsiya insonning o'zini o'zi bilish, o'zi va atrofdagilarni aks ettirish, o'z harakatlarini qayta anglash hamda boshqa odamlar tomonidan ushbu harakatlarni baholashini refleksiya qilish sifatida tushuniladi. Pedagogik faoliyat komponenti sifatida u bo'lajak mutaxassisga o'z faoliyatini tushunish, o'z shaxsining ichki dunyosining o'ziga xos xususiyatlarini ochish imkonini beradi. Ya'ni refleksiya, umume'tirof qilingan pedagogik-psixologik hodisa sifatida, bo'lajak o'qituvchining kasbiy-pedagogik pozitsiyasining tarkibiy qismi sifatida tahlil qilinadi.

References:

1. Кулюткин Ю.Н. Психология думающего учителя. – М.:1984. – 311 с.
2. Семенов И.Н., Степанов С.Ю. Типы взаимодействия наук и методологические ориентации в психологии творчества рефлексии. - М., 1989.
3. Словарь практического психолога (2000 терминов) - сост.: Головин С.Ю. Минск, Москва: «Харвест» «АСТ», 2003. 660 с.